

Доктор [Горан Ж. Комар](#), председник *Друштва за архиве и повјесницу херцеговску* и један од најплодотворнијих истраживача старина у Боки Которској и Босни и Херцеговини, понудио је стручној и осталој заинтересованој јавности текст *Декларације о стећку*

На темељу бројних непосредних увида широм историјског подручја Старе Херцеговине, централне и источне Босне, као и консултовања научне литературе и разговора са житељима предјела на којима обитава стећак, доноси се

ДЕКЛАРАЦИЈА О СТЕЌКУ

којом се народима Балкана и свјетској културној јавности желе саопштити резултати наших истраживања масивних надгробних споменика средњега вијека и њихових некропола расутих по средишњим дијеловима Динарског планинског система.

ЧЛАН 1

Име споменика

- 1. Име споменика које је употребљено у овој декларацији одабрано је арбитарно, из жеље да се не нарушава једном успостављени континуитет у именовању ове врсте споменика.
- 2. Изворно, у народу је сачуван термин: „Грчко гробље“, „Гребнице“, „Мраморови“, „Старо гробље“, „Римско гробље“, чиме се јасно изражава успомена на политичко-територијални и културно-црквени простор Источног ромејског царства (Византије) у којем је стећак настао.

ЧЛАН 2

Поријекло стећка

- 1. Стећак је хришћански супституент гробне гомиле. У историјском периоду средњег вијека овим волуминозним спомеником замијењен је волуминозни плашт гробне- култне гомиле. Овим гомилама су у давнини прекривана гробља палеобалканског становништва које је током Христове ере формирало стабилно клупко народа са придошлицама у доба владавине цара Ираклија и прије њега. Ово клупко народа желимо означити као „темељни балкански народ“.
- 2. На читавом простору Босне и Херцеговине, и другдје, примјетно је присуство необрађених или грубо обликованих масивних камених блокова постављених на гробне гомиле.
- 3. На читавом простору Босне и Херцеговине, и другдје, примјећено је масовно присуство стећка и некропола стећака позиционираних на плашту гробне гомиле, уз гробне гомиле и у њиховој близини.
- 4. На читавом простору Босне и Херцеговине, и другдје, примјећено је присуство раних црквица саграђених у сухозиду уз гробне гомиле, у извјесним предјелима масовно.
- 5. На одређеним локацијама забиљежени су случајеви сахрањивања у гробну гомилу у другој половини 20. вијека.
- 6. На читавом простору Босне и Херцеговине, и другдје, практиковани су укопи под стећке током читавог периода новог вијека, укључујући 19. и 20. вијек.

ЧЛАН 3

Аутохтоност

Стећак је аутохтони производ балканског тла.

ЧЛАН 4

Етничка припадност стећка

- 1. Стећке су у периоду њихове масовне производње градили припадници темељног једнојезичног балканског народа, утицајима главних црквених центара рашчлањеног на православни и римокатолички круг. Тај темељни народ у давнини је понио своја различита имена која су представљала његове регионалне ознаке.
- 2. Припадници Ислама који ову религију прихватају након турског освајања Босне и Херцеговине, као припадници темељног балканског народа, такође су градили стећке, и данашњи припадници Ислама на Балкану јесу баштиници ове културне тековине.
- 3. Стећак типа високог сандука, настајао масовније током 15. вијека, означава јасну тачку дивергенције у којој припадници Ислама напуштају градњу традиционалних споменика познатих као стећци и отпочињу подизање карактеристичних муслиманских надгробних споменика – нишана.

ЧЛАН 5

Старост, вријеме настанка стећка

- 1. Стећком се могу сматрати искључиво форме масивних надгробних споменика средњег вијека типа дебелих плоча и сандука. Захваљујући присуству натписа, ове споменике је могуће датовати у период: прва половина 13. до прве половине 15. вијека.

- 2. Стећак није све што припада средњем вијеку и носи натпис и печат архаичности као и извјесне рудиментарности у обликовању. Глагољски натписи Балкана и најстарији ћирилични натписи усјечени су у танке плоче.

ЧЛАН 6

Писмо и језик

- 1. Писмо стећка је готово искључиво ћирилица. Присутни су елементи глагољице у ријетким случајевима.
- 2. Ћирилица представља цјеловит и нераздјељив систем универзалног, народног писма старог Балкана. Неосновано је и ненаучно рашчлањивање старог ћириличног писма на било какве подсистеме, и такви покушаји у прошлости представљају изразе политичких, махом националистичких аспирација.
- 3. Стећак, као и хартија и пергамент, чува исте облике ћириличних словних знакова. Све што се може видјети у натписима, налази се и у савременим записима.
- 4. Језик натписа на стећку је доминантно старосрпски, а не старословенски.

ЧЛАН 7

Симболи

- 1. У склопу пластичне декорације јављају се фантазмагоричне представе, мач и штит (доминантно мач под штитом), различити облици бордура махом вегетабилних форми, као и Крст; доминантно: хришћанске и представе витештва.

- 2. У склопу некропола стећака веома је присутан Крст у форми масивног споменика који је позициониран у доминантној висинској зони, али и као бројне, масовно заступљене стилизоване представе на самим стећцима.
- 3. Како се то најбоље може видјети у некрополи на Радимљи, споменик у форми Крста је једнаке старости као и високи сандуци у некрополи.
- 4. Назив за споменик средњег вијека у облику крста је Крст, а не „крстача“, дакле, онако како пише на самом споменику.
- 5. Стећак представља веома убједљив историјски траг присуства масовног прихватања хришћанства.

ЧЛАН 8

Распрострањеност

- 1. У хоризонталном и вертикалном смислу, стећак се региструје у простору који у својим сезонским кретањима додирује овца.
- 2. Стећак индицира и омогућује научне периодизације висијског, сезонског станишта житеља Хума-Херцеговине, Босне и Далмације, које задобија своје учвршћене, правно утемељене и широко прихваћене видове.

ЧЛАН 9

Поруке епитафа

- 1. Поруке епитафа на стећцима су језгровне форме саображене основном својству хришћанске вјере њихових састављача: њеној темељитости и постојаности. Такође, оне изражавају високе моралне норме периода узраслог средњег вијека.

ЧЛАН 10

Девастације и заштита

- 1. Разлози за уништавање стећака у прошлости су:
  - а.** ненаучни и пропагандно-политички пројекат којим су објашњени као историјска тековина јеретичких организација Босне и Хума-Херцеговине. Овакво гледиште су прихватиле Цркве.
  - б.** Честе историјске миграције и помјерања становништва читавих предјела и регија.
  - в.** Утилитарне побуде.
- 2. Државе на чијим се просторима налазе стећци посједују законе о заштити споменичког наслеђа који су довољни за потпуну заштиту стећака. Ови закони се не примјењују.
- 3. Цркве на простору стећака могу кључно допринијети њиховој заштити.

Др Горан Ж. Комар, Друштво за архиве и повјесницу херцегновску, Херцег Нови. Објављено 3. септембра 2016.